

Resan till Sverige

I dag är det den 21 september 1988. För sjuttio år sedan, d.v.s. den 21 september 1918, kom vi till Sverige. Vi - det var min far Constantin Tullander, 41 år, min mor Marie, f.Fischer, 43 år, min bror Boris 11 år, min syster Margareta 10 år och jag Georg 6 år. Vi hade brutit upp från hemmet i Petrograd. Så hade staden hetat sedan första världskrigets utbrott 1914. Dessförinnan var det S:t Petersburg, och 1924 fick staden namnet Leningrad. Vi var alla födda där, i S:t Petersburg, föräldrarna och vi barn. Min farfar var en svensk hantverkare, snickare, som utvandrade till Ryssland på 1860-talet och var verksam där under resten av sitt liv. Han dog 1917. I Ryssland hade han gift sig med en dansk flicka, min farmor Anna, som nu vilar i sin grav på Ingarö kyrkogård. Farfar och hans barn hade alla förblivit svenska medborgare.

Jag har många minnen från min barndom i Ryssland, men min avsikt i dag är att försöka skriva ned vad jag kommer ihåg från resan till vårt nya - eller ^{man} så vill gamla - fosterland. Jag bör dock nämna vad som utlöste föräldrarnas beslut att resa. Jo, i början av september 1918 utsattes vi för en nattlig husundersökning, varvid min far blev arresterad och bortförd. Han frigavs ur häktet efter cirka 12 timmar tack vare snabbt ingripande från svenska beskickningens sida.

Vid den tiden var förhållandena i Petrograd mycket oroliga. Dock tror jag att den stadsdel, där vi bodde, var relativt lugn. Min far var verkställande direktör för Kalinkin-bryggeriet, Rysslands största bryggeri, och hade tjänstebostad inom bryggeriets område, som var ganska stort, det omfattade fyra stadskvarter. Men man kan förstå föräldrarnas ängslan, när den svenska flaggan, som alltsedan revolutionen suttit på vår dörr, inte längre skyddade för intrång.

Förberedelserna för resan torde ha börjat omedelbart. Det var emellertid inte fråga om flyttning, utan endast fråga om en tids bortovaro. Min far har ofta berättat, att föräldrarna tänkte att förhållandena skulle stabilisera sig inom några månader och att man kanske skulle kunna komma tillbaka hem till jul ...

Det packades. Tre koffertar, två större och en mindre, "kurirkofferten". Min far skulle resa som svensk kurir. Kurirkofferten var en svart läderkoffert med träskenor i botten och läderremmar på översidan, där den kunde tänjas. Inredningen var spännande. Där fanns en stor dokumentportfölj, som skiljde den övre halvan från den undre. Kofferten var blytung redan innan den började packas.

Det packades kläder. Nästan bara kläder. Vintern stod ju för dörren, och det var bäst att vara rustad. Ganska många skolböcker togs med. Bror och syster gick ju redan i skolan, och tanken var naturligtvis att de med föräldrarnas hjälp skulle läsa vidare på sina skolkurser medan de var i Sverige. En sagobok togs med för mig. Jag minns också att mor hade sin psalmbok och en evangeliebok med sig; men detta är förstas ett mycket senare minne. Det var när vi redan bodde i Sverige som jag många gånger såg mors och syskonens böcker

För leksaker måtte det inte ha funnits mycket plats. Jag fick ett pussel med mig, mitt "cirkuspussel", som jag fått i julklapp av min mormor. Och så hade jag min nalle, Kolja, som jag skulle ha på armen som resällskap. Margareta skulle ha sin docka på armen, en fin blunddocka som hette Boris. Huruvida min bror hade någon egen pryl med sig vet jag inte.

Min nalle fick en ytterrock för resan. Han hade redan en liten blommig blus och ett par blå byxor. Nu fick han en fin blå rock av lite kraftigare tyg. Det var Ronja och Masja som sydde. Ronja hade varit i föräldrarnas tjänst alltsedan de gifte sig. Hon var kokerska, barnsköterska, allt i allo. Vi älskade henne. Masja, husan, var en pigg och glad flicka, som kommit in i familjen lite senare. De hade en liten symaskin i sitt rum, en symaskin med vev. Jag var inne hos dem och hjälpte till när rocken åt Kolja, min nalle, klipptes till, provades och syddes. Någon mössa fanns inte, men han fick en liten stickad sjal, som jag kunde knyta om huvudet på honom.

Vi hade en foxterrier som hette Fljock (ett hundnamn, som inte betyder någonting; på svenska hade man kanske sagt "Pricken"). Det var en snäll och rolig, ganska lurvig, liten hund. En god kamrat. Honom fick vi lov att säga adjö till. En veterinär kom och sövde honom med kloroform. Jag tror vi gjorde en liten grav åt Fljock i trädgården. Jag tror att Fljock var ganska gammal, åtminstone tio eller elva år.

Vi hade fått hyttplatser på en svensk båt, som skulle avgå till Stockholm den 17 september, en tisdag. Det var SVEA-ångaren "Runeberg". Spänningen steg. En båtresa! Jag som aldrig sett

havet eller ens varit ombord på en båt.

Så var det fråga om svenska språket. Far talade svenska, ehuru med en viss brytning, som han behöll hela livet. Ryska var vårt modersmål. Svenska hade vi aldrig hört talas, däremot tyska. Föräldrarna talade ibland tyska med varandra. Mina morföräldrar var tyskar. Vid måltiderna, då familjen ju var samlad, började far undervisa oss i svenska. Vi lärde oss säkert åtskilliga ord. För min del ~~XXXXXX~~ minns jag bara två ord, vilka emellertid fastnade för alltid. Det var de magiska orden "tabórr trapánn". De orden skulle kaptenen på båten uttala med hög röst när vår resa skulle börja. Far hade säkerligen i detalj beskrivit hur avfärden skulle gå till, hur landgången skulle dras in och hur båten skulle lägga ut från kajen. Far kom väl inte riktigt ihåg att det hette "landgång" utan kallade landgången för "trappa". Den befallning kaptenen väntades ge var alltså "Tag bort trappan!". Svensk satsmelodi var oss främmande, och i våra ryska öron blev det "tabórr trapánn". Det lät ståtligt. Vi barn använde uttrycket hela dagarna. Det blev som ett slags lösenord. "Tabórr trapánn!"

Dagen närmade sig. I föräldrarnas sovrum och i den därintill liggande barnkammaren, som var Margaretas och mitt rum, ställdes en massa saker. Glas, porslin, matsilver och annat silver samt diverse tavlor och prydnadsföremål från de andra rummen. (Våningen var stor: sju rum förutom kök, jungfrukammare, serveringsrum, tambur, badrum och toaletter.) På avresedagens morgon låstes dörrarna till sovrummet och barnkammaren. En kanslist från svenska beskickningen kom och förseglade dörrarna med beskickningens sigill. I övrigt stod allting kvar i hemmet precis som vanligt. - Min mors smycken och kanske också några andra saker av värde hade deponerats i ett bankfack.

Kvällen före avresan kom ett par goda vänner till föräldrarna på besök, herr och fru Bauder. Innan jag gick och lade mig, - det var Ronja, förstås, som skötte om att jag kom i säng ordentligt. - gick jag bort till föräldrarna för att säga godnatt. De satt i herrummet, kring soffbordet. Bauders var ett mycket trevligt par, som stod föräldrarna nära. Deras barn var våra lek-

kamrater. Det var ganska mörkt i herrummet, antagligen var det bara en bordslampa som var tänd. Men det såg så gemytligt, lugnt och fridfullt ut. Alla log mot mig och skämtade lite med mig. - Detta blev min sista mycket, mycket klara minnesbild från hemmet i S:t Petersburg. Min far har många gånger talat om den kvällen. Han berättade att han tagit fram en flaska vin och att de hade suttit med de goda vännerna någon timme eller så. Det hade varit en så lycklig stund, en så märkvärdigt harmonisk sista kväll. Fru Bauder har jag sedermera träffat vid två tillfällen: 1931 i Riga och några år senare, när hon kom och hälsade på oss i Stockholm. Hennes man var död. Vid båda tillfällena talade hon ivrigt om den där sista kvällen. Det hade varit en så trevlig stund. Hon mindes det goda vinet. Jag tror faktiskt att det var en flaska champagne. -

Så var avresedagen inne, den 17 september. Av förmiddagen minns jag ingenting förutom ett mycket svagt intryck av den förseglade dörren till föräldrarnas sovrum. Båten skulle gå på eftermiddagen. Antagligen kördes kofferterna ned på förmiddagen. Så småningom kördes vår vagn fram. Det var en av bryggeriets personvagnar; kusken kände vi naturligtvis igen, likaså hästen. Hela familjen fick plats i vagnen. Det måste nog ha varit ett ganska tungt lass, men det var fina massiva gummiringar på vagnshjulen, gatorna var jämna och fina och några backar fanns det ju inte i den staden. Vi var säkert ute i god tid. Sakta rullade ekipaget igång.

Vi passerade bryggeriets kontorsbyggnad. Där stod en stor klunga människor, kontorspersonal och arbetare från bryggeriet. Gubbarna tog av sig mössorna, kvinnorna stod stilla, somliga kanske neg. Far reste sig upp i vagnen - det var en öppen vagn, förstås - och stod så med armen utsträckt och hatten i hand medan vi gled förbi. Det var ett allvarligt ögonblick. Ett avsked.

Vid båten var det ganska många av de våra som kommit för att vinka farväl: farmor, farbröder och fastrar och säkert en del andra släktingar och vänner. Ronja och Masja var också där. Det togs ordentligt farväl av var och en. Säkert fälldes många tårar.

Ombord rådde liv och rörelse, och det fanns ju oändligt

mycket nytt och spännande att se. Jag tror det dröjde ganska länge innan vi kom iväg. Det hände också saker. Av någon anledning tog far fram sitt kurirpass och vecklade upp det. Det var ett stort papper, stort som en tidningssida ungefär. Plötsligt tappade han det, hur det nu kunde komma sig, och papperet dalade ned mellan fartygssidan och kajen. Det blev förstås en viss uppståndelse, men en besättningsman kättrade lugnt och sansat ned, hur han nu bar sig åt, och fiskade upp kurirpasset, som dessbättre inte tagit skada.

Så går båten. Jag ser de våra på kajen. Alla vinkar med näsdukarna. Lite vid sidan står Ronja och Masja, två små skepnader i mörka kappor, med hucklen på huvudet, så som kvinnorna alltjämt brukar ha det i Östeuropa. Jag ser på Ronja. Hon står med knäppta händer. Så böjer hon knä och lutar sig djupt mot marken. Ronja. - Vi står vid relingen, jag håller mor i handen. Med den andra handen trycker jag min nalle intill mig, Kolja, i sin fina nya rock med sjalen om huvudet.

S/S "Runeberg", o, det var en stor fin vit båt! Tvärs över den stora svarta skorstenen, som vi tyckte var kolossa gick ett brett vitt band med ett stort svart "S", SVEA-deriets märke, och i aktern vajade den svenska flaggan. Vi hade en ganska stor hytt i fören med fyra britsar, två på var sida. Till natten bäddades det så att föräldrarna låg i underbritsarna, min bror i den ena överbritsen och min syster och jag skavfötters i den andra. Till matsalongen, aktersalongen och akterdäck, där man ju helst uppehöll sig, kunde man komma på två vägar. Antingen gick man nedre vägen, i samma plan som vår hytt, och man fick då passera genom passagerarutrymmen på mellandäck, som man inte tyckte såg särskilt roliga ut. Men där fanns en lucka på vägen genom vilken man kunde titta ned i maskinrummet. Man såg topparna på de tre cylindrarna, en mindre, en medelstor och en jättestor, och ur topparna sköt kolvaxlarna hela tiden upp och ned, tjuff, tjuff. Det var mycket spännande. Det syntes massor av saker där nere, och det var svårt att förstå att det kunde finnas ett så stort rum, ja, en hel sal, nere i båten.

Den andra vägen akteröver var ännu mycket mera spännande,

men där fick jag inte gå ensam. Då fick man först gå uppför en liten trappa upp på däck ovanför vår hytt. Därifrån gick det en smal brygga till huvuddäck, högt över lastluckorna på nedre däck. Det var som en landgång med mantåg på sidorna, rep som man kunde hålla sig i. Jag tror inte att mor och min syster tyckte om att gå där, men karlarna i familjen gillade den vägen. Jag fick gå, om min bror var med mig.

Av salongerna har jag inga speciella minnen. De var säkert trevliga. Vi fick säkert god mat. Vi var mycket hungriga. På akterdäck hade vi funnit en plats där vi kunde sitta alla fem, hopkrupna, när man nu kunde sitta, när det inte var för kallt eller blåsigt.- Jag kan inte påminna mig att det var särskilt många passagerare. Men resan blev lång. Vi var på väg i fem dagar, fyra nätter. Att resan tog så lång tid berodde dels på att vi gick in i flera hamnar - Tallin, eller Reval som staden då hette, Åbo samt troligen också Helsingfors före Åbo,- dels på att vädret inte var det bästa. I början mötte vi dimma och fick ligga för ankar i många timmar. Då tjöt ångvisslan med jämna mellanrum. Det var intressant på dagen men inte så roligt på natten.

En av de första nätterna, när vi var på gång i Finska Viken, blev vi prejade av ett tyskt krigsfartyg, det var väl en jagare eller ett kustbevakningsfartyg. Första världskriget pågick då ännu, vapenstilleståndet inträdde den 11 november det året. Tyskarna behärskade Östersjön och kontrollerade förmodligen alla handelsfartyg och passagerarfartyg. Det var väl inte särskilt sent på kvällen när det hände, eftersom vi alla var uppe. Men det var kolsvart på havet och lite kusligt när man såg krigsfartygets och vår egen båts strålkastare spela över vattnet. Från krigsfartyget, som låg på avstånd från oss, kanske 100 meter, sattes det ut en båt, och så kom de roende mot oss. Strålkastarna följde den lilla båten hela tiden. Den lade till vid vår sida, vid en lucka som fanns där, och ombord steg en officer och ett par matroser, beväpnade naturligtvis, de hade antagligen karbin i rem om axeln och bajonett vid sidan, så som matroser då hade - och som jag själv hade när jag gjorde min värnplikt i Kungl.Flottan 1932. - Föräldrarna kände

säkert ingen oro. Tyskarna uppfattades säkert som vänner. Inspektionen tog inte lång tid. Papperen var säkert i god ordning. Snart nog klev soldaterna ned i sin båt och rodde tillbaka. Jag ser de smala skarpa ljuskäglorna från de båda fartygens strålkastare. Och där ljuskäglorna möts, vid vattenbrynet, ser jag den lilla båten guppa fram, allt längre och längre bort. Så släcks vår strålkastare och om en stund också krigsfartygets. Vår båt är förstås upplyst, men krigsfartyget är försvunnet, och över havet är allting bara svart mörker.

Jag nämnde att vi var inne i några hamnar. - Varje gång vi lade till, sköts landgången ut, och när vi lade ut, drogs landgången in. Varje gång väntade jag med största uppmärksamhet på de magiska orden "tabórr trappán", men jag lyckades inte uppfatta dem. Vi talade om saken. Min bror sade, att han nog hade hört orden, fastän det var lite otydligt. Far var lite mera tveksam. Vi var väl lite besvikna, men det var i alla fall nästan som om vi hade hört dem. "Tabórr trappán".

Så började det blåsa, ganska ordentligt, och vår fina båt gungade allt mer och mer. Natten blev besvärlig. Vi blev sjösjuka allihop, jag tror inte någon av oss klarade sig. Det blev ganska livligt i vår hytt. En snäll akterstäderska kom och såg till oss alltemellanåt och hjälpte oss så gott det gick. På morgonen upptäcktes ett fenomen, som ingen kunde förklara men som vi alla hade mycket roligt åt. På kvällen hade jag som vanligt gått och lagt mig skavfötters med min syster, men på morgonen vaknade jag skavfötters med min bror i britsen på andra sidan. Ingen ville ta på sig ansvaret, men i den allmänna villervallan på natten, då jag varit nere på golvet i något ärende, hade väl någon - kanske akterstäderskan - hjälpt mig upp på fel sida av hytten, något som jag tydligen hade funnit mig i utan protester.

Den sista natten låg vi i hamn i Åbo. Det var lugnt och skönt, och vi fick vila oss ordentligt. Men provningarna var inte slut. Dagen därpå, när vi skulle över Ålands hav, var det full storm. Vi packade ihop oss på akterdäck, på vår vanliga plats. Det blåste alldeles förskräckligt. Akterskeppet sjönk djupt ned och reste sig sedan högt upp. Varje gång det var på toppen kom

propellern över vattenytan och snurrade runt med vådlig fart. Skummet yrde och hela båten darrade. Det var lite kusligt. Men besättningsmännen, som kom och gick och som nog såg att vi var lite bleka om nosen, sade några vänliga ord till oss ibland. De sade att det kunde vara sådär ibland och att det inte var farligt.

Fyra timmar tog överfarten. Jag minns inte om vi blev sjösjuka. Den friska luften var väl vår räddning, och dessutom hade vi kanske fått lite sjövana efter fyra dagars resa.

Äntligen syntes de svenska skären, vi kom fort i lä och äntligen var det slut på det förskräckliga gungandet. Intressanta saker började hända. Lots togs omborg. Det måste ha varit i Furusund. Han kom i en liten motorbåt, som gick helt sakta vid vår sida. Lotsen tog tag i en lejdare, som hängts ned från sidan, och klättrade upp på däck. Det var ganska spännande. Vi såg många båtar, stora och små, allt fler allteftersom timmarna gick. Det var redan ganska sent på eftermiddagen, färden från Furusund till Stockholm tog säkert tre eller fyra timmar. Det blev mörkt. Vi for förbi en och annan fyr som blinkade. Det var spännande.

Och så till sist stävade fartyget in på Stockholms Ström. Sakta gled vi fram i skimret från stadens ljus och lade så småningom till vid kajen på Skeppsbron. Klockan var omkring nio. Det var på kvällen den 21 september 1918. Vi var framme.

Vi hade inte mycket handbagage, och vi kom i land lyckligt och väl. Vi tog en hästdroska och for in till trakten omkring Centralstationen för att söka hotellrum. Det var mycket folk på stan, det var nämligen Barnens Dag, och de flesta hotellen var fullbelagda. Vi fick ett rum på ett litet hotell, som hette Palace Hotell, vid Klarabergsgatan, vid Klara kyrka. Mor, syster och jag förlades där. Far och bror hamnade på ett annat hotell men kunde också de flytta in på Palace Hotel påföljande dag, då ett rum till hade blivit ledigt där. Familjen var nu samlad och vi var nog alla ganska lyckliga. -

Så började vårt liv i Sverige.